

vremenom i političkom. Naime, tek na nekoliko stranica autor prikazuje raniju povijest kulturnog života u Slankamenu, koji dobiva na zamahu nakon osnutka kulturne udruge 1902., i političkoga života (npr. posjet Slankamenu Stjepana Radića 1923.), da bi glavnina drugog dijela bila posvećena opisu događaja od 1990-ih do konca 2002. godine (str. 84-342). Ostaje, međutim, nejasno zašto je s tom godinom prestao prikaz povijesti iz života Ivana Bonusa i Hrvata iz Srijema, budući da je knjiga objavljena deset godina kasnije.

Sadržajno promatrano, pak, drugi dio knjige može se podijeliti na dio koji tematizira Hrvate u Srijemu prije protjerivanja, i to kroz prve značajnije aktivnosti oko Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini u Srijemu od 1990. do 1991. godine u koje je autor bio djelatno uključen (osnutak podružnica i mjesnih organizacija u Srijemu, prvi izbori na kojima je Ivan Bonus bio kandidat, pokretanje stranačkog glasila *Glas ravnice*, početak etničkog čišćenja u Srijemu..., str. 84-140), i nakon Bonusovog nedragovoljnog odlaska u Hrvatsku 1991. – htjelo ga se ubiti! – što se prati mahom kroz aktivnosti oko osnutka Zajednice protjeranih Hrvata iz Vojvodine, zatim aktivnosti same Zajednice 1990-ih godina i javnog djelovanja Ivana Bonusa. Kako se sadržaj knjige bliži kraju, tako se smanjuje i broj podataka značajnih za prognane srijemske Hrvate u Hrvatskoj i za rad Zajednice, dok dominiraju informacije o bogatom društvenom i kulturnom djelovanju Ivana Bonusa.

Zaključno se može reći da će knjiga Ivana Bonusa *Moj voljeni i kićeni Srijem* biti obvezno štivo za svakoga tko se zanima za povijest Hrvata u Srijemu u raz-

doblju od 1990-ih do konca 2002. godine, budući da o događajima i procesima iz tog vremena piše neposredni sudionik i svjedok brojnih zbivanja.² Pa ipak, za dobivanje opće slike o društvenim prilikama i moguće spoznaje za povijesne sinteze za navedeno razdoblje čitatelj će morati konsultirati i drugu literaturu.

Glede, pak, ukaza na neuobičajenu „osobizaciju“ većeg dijela iznesenoga sadržaja u Bonusovoj knjizi, treba opetovano istaknuti kako su Hrvati iz Vojvodine još jednom očitovali slabost kada je u pitanju memoriranje vlastitoga trajanja kao nacionalno-manjinske zajednice: kao da se usud ove zajednice kad je o kolektivnom memoriranju riječ očituje u pretjeranoj potrebi „osobizacije“ svega što je opće! Naime, čini se, kako to ne vrijedi samo za Hrvate u Bačkoj, koji su to nekoliko puta posvjedočili, već i za veći broj Hrvata u Vojvodini.

Tomislav Žigmanov

Alojzije Stantić, *Ris i obiteljska dužijanca u subatičkom ataru*, Organizacijski odbor Dužijanca 2011. i HKC „Bunjevačko kolo“, Subotica, 2011., 106 str.

Proslava stote obljetnice dužijance u Subotici potaknula je njezine organizatore da se osvrnu i na prošlost ove žetvene svečanosti, na tradicijski način života koji se tom manifestacijom evocira, na svjetonazor i prakse ljudi koji su završetak žetve slavili na salašima u

² Pri tomu, čitatelj će ove knjige morati čitati i čitati mnogo stranica ne bi li došao do kakve-takve slike o nekom događaju iz suvremene povijesti Hrvata u Srijemu, budući da u njima nema uvijek, osim eventualne važnosti za samoga Bonusa, relevantnih podataka.

krugu njezinih sudionika i obitelji prije nego što se dužijanica počela obilježavati u vidu središnje svečanosti u okrilju crkve i na gradskim ulicama. Upravo to je svrha ovoga djela autora Alojzija Stantića, koji je i sam dugogodišnji član Organizacijskog odbora te manifestacije: zabilježiti i za buduće generacije sačuvati, kako navodi, običaje koje je „napridak civilizacije i mašinom obavljanje risa potisnio u zaborav“ (str. 66), stvoriti kontinuitet između postupaka nekadašnjih *risara* i svih onih koji su ovisili o ishodu žetve i njezin uspješan završetak slavili s jedne strane, te načina na koji se tih postupaka prisjećamo danas, u okviru suvremenih dužijanica s druge strane. Ta se nakana otkriva i, u naizgled tehničkom, vizualnom rješenju u knjizi: uz snimke *risa* s polovice XX. stoljeća, fotografije s *Takmičenja risara* nastale u posljednjih desetak godina također su predstavljene kao stare požutjele fotografije, čijom se patinom upućuje na povijesnu ukotvljenost današnjih praksi sudionika ovih događaja i njihovu motiviranost njegovanjem dalekosežne tradicije.

Knjigu *Ris i obiteljska dužijanica u subatičkom ataru* bilo bi pogrešno nazivati etnološkom studijom – njezin cilj nije na temelju znanstvene metodolo-

gije i pristupa analizirati i interpretirati društveni i kulturni fenomen koji stavlja u fokus. No, ona svakako predstavlja bogat, detaljan i živopisan etnografski tekst koji vrvi zapažanjima istraživača – insajdera. Cjeline knjige logično su i pregledno poredane: autor u svoju studiju uvodi opisima zemljoradničkih poslova koji prethode žetvi, ponajprije sijanja žita te njegova osmomjesečnog do devetomjesečnog *odranjivanja*. Posebnu pažnju pridaje prikazu same žetve, njezina višednevnoga tijeka od zore do večeri, *od vidiš do nevidiš*, ali također opisuje i odabir *risara*, njihove zadaće i podjelu posla, njihovu odjeću, opremu i postupke, njihove molitve i kratke odmore, zatim pripreme i angažman gazde oko ovoga posla, dogovaranje posla, obroke koji se spravljaju za *risare*, komunikaciju i interakciju između gazde i *risara* itd.

Zasebno je poglavlje posvećeno „svečanosti na završetku risa“, odnosno predstavljanju praksi koje Alojzije Stantić naziva obiteljskom dužijancom, s obzirom na to da je „njena proslava vezana za obitelj“ (str. 53). U njemu se autor osvrće na kićenje *risara* za završnu žetvenu proslavu, na izradu žitnog *vinca* i njegovu predaju domaćinima pri dolasku na salaš, na postupke s *bandašovim vincom*, na polijevanje *risara* vodom, kao i na sudjelovanje u završnoj gozbi, na molitve, pjesmu i svirku koje su pratile taj svečani čin.

Ako ovome djelu pristupimo kao etnografskom zapisu kojem je cilj zahvatiti jedan segment tradicijske kulture bunjevačkih Hrvata, onda i pisanje na dijalektu predstavlja dodatnu vrijednost unutar tog žanra. Ovakvo pisanje u dijalektu možemo sagledati i kao nast-

vak tradicije koju je među sudionicima opisivane kulture uspostavio još Antun Radić, utemeljitelj hrvatske etnologije, svojom *Osnovom za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* iz 1897. godine, potičući zapisivače da svoje monografije oblikuju služeći se govorom mjesta ili kraja u kojem se građa sabire.

Opisi koji se u knjizi iznose uglavnom su vezani uz period od kasnih tridesetih godina XX. stoljeća, odnosno uz razdoblje u kojem je sam autor doživljavao i sudjelovao u događajima vezanim uz žetvu, poglavito na posjedu svojega djeda. Uz to, na temelju sjećanja i kazivanja starijih članova svoje obitelji i zajednice te dostupnih tiskanih i arhivskih izvora, Stantić u svojem prikazu mjestimično seže i dublje u prošlost, osvrćući se na pojedine segmente dužijance s konca XIX. stoljeća. Međutim, sam autor ključnim za oblikovanje svojega teksta smatra „znanje stečeno u salašarskoj i posli poslom na svršenoj škuli života“ (str. 14). Drugim riječima, usmene naracije i vlastiti doživljaji, kako oni stečeni na obiteljskom imanju u djetinjstvu, tako i radno iskustvo vezano uz rukovođenje i upravljanje poljoprivrednim strojevima, činili su osnovicu oko koje je isprepleo svoju etnografski utemeljenu priču o dužijanci u okolici Subotice.

Upravo tu, povremeno autobiografsku, etnografiju koja u središtu ima ljudski lik vidim kao kvalitetu ove knjige. Autor u prvi plan dovodi bunjevačke *paore*, *poljodilce* i *risare*, nadničare, *lancoše* i gazde velikih *majura*, koje ponegdje i imenuje, što je posebno slučaj u završnom dijelu knjige u kojem predstavlja dužijance koje su organizirali i u kojima su sudjelovali konkretni pojedinci. U tekstu su ravnopravno

zastupljeni muški i ženski glasovi pa mnogo saznajemo i o ulogama *risaruša*, *rukovetačica*, *ređuša* i gazdarica, čime se osigurava slojevitost raznolikih pozicija i iskustava. Nositelji prikazanih tradicijskih kulturnih praksa nisu zakriveni detaljnim predstavljanjem pojedinih sastavnica žetve i žetvenih svečanosti, niti se promatraju s distance generalnoga prikaza tih fenomena – oni su rođaci, susjedi, sumještani, bliski znanci, o kojima se piše toplim i sentimentalnim tonom, ponekad s primjesom nostalgije, ponekad pomalo idealizirano, što ne smatram nedostatkom, već obilježjem žanra kojem je cilj njihove likove učiniti dijelom kolektivnoga sjećanja. Knjiga je i posvećena „svim didama koji su nam u tal ostavili obiteljsku dužijancu“ (str. 5). Znoj na licima i prašnja odjeća glavnih aktera ovoga rada potiču čitatelje da sebi predoče napor obavljena posla, ali ujedno i radost kojom rezultira njegovo uspješno okončanje.

Zaključno se postavlja pitanje: koja je uloga ovog i ovakvih djela u istraživanjima kulture? Svoju temeljnu funkciju knjiga *Ris i obiteljska dužijanca u subatičkom ataru* ostvaruje u zajednici koja podržava njezino izdavanje: ona potiče njezine članove na razmišljanje o tradiciji i na njezino slojevitije razumijevanje, ona promiče grupnu koheziju, afirmira i dodatno potvrđuje one simbole identiteta bunjevačkih Hrvata koji motive ugrađene u svoje identifikacijske strategije, među ostalim, pronalaze u poljodjelskom načinu života, na salašima, pri tradicijskoj žetvi. No, rad Alojzija Stantića svakako može biti koristan i analitičarima društvenih i kulturnih fenomena, etnoložima i kulturnim antropoložima. S jedne strane, ova

knjiga nudi niz etnografskih podataka koji nam omogućuju sagledavanje fenomena žetve i dužijance u dijakronijskoj perspektivi. No, ona nam s druge strane ujedno daje dragocjen uvid u status koji ti motivi imaju u kulturnom imaginariju Hrvata Bunjevaca, u važnost koju im pripisuju sami članovi zajednice, u njihova stajališta, predodžbe i sjećanja.

Nevena Škrbić Alempijević

Lazo Vojnić Hajduk, *Obiteljska dužijanica bunjevačkih Hrvata u subotičkom kraju*, Organizacijski odbor Dužijance 2011., Subotica, Štamparija „Stojkov“ Novi Sad, Subotica, 2011, 105 str.

Među publikacijama o dužijanci u Subotici i okolici koje su u posljednje vrijeme objavili autori koji su godinama na različite načine uključeni u njezinu organizaciju (knjige A. Stantića i G. Pukovića predmetom su posebnih prikaza u *Godišnjacima* ZKVH-a), Lazo Vojnić Hajduk, kao jedan od suautora nedvojbeno najpretenziosnijeg djela *Subotička Dužijanica : žetvena svečanost* (suautori Andrija Kopilović i Alojzije Stantić, Hrvatska riječ, Subotica, 2006.), u trećoj knjizi svojega spisateljskog niza (druga knjiga prikazana je u prošleme broju *Godišnjaka*) vratio se prvoj temi određujući predmet obrade kao obiteljsku dužijancu u subotičkom kraju.

Knjiga, inače tiskana na luksuzom *kunstdruck* papiru s tvrdim uvezom, započinje autorovim *Predgovorom* (str. 9-16) i *Uvodom* (str. 17-26). Osim što je u njima objasnio pojam i značenje dužijance u bunjevačkih Hrvata, autor je iznio i cilj svojega djela: „namjera nam je bila dati makar mali prilog potvrdi identite-

ta i kulturnoj baštini svojega roda. Jedan biser etno-kulture, izlaskom ove knjige iz tiska, bit će opisan i dan javnosti na upoznavanje. (...) Autor ovu knjigu nudi na kritičko čitanje svima koji imaju želju saznati nešto više o bunjevačkim Hrvatima, o njihovim običajima i događajima iz davnina. Na jedan razgovjetan, a istodobno i slikovit način, autor je nastojao opisati košenje žita i obiteljsku svečanost koju su organizirali domaćini, kad je taj veliki posao bio okončan“ (str. 12); „u paorskim obiteljima bunjevačkih Hrvata imamo jedan biser običaja kojega želimo predstaviti svima koji će čitati ovu knjigu“ (str. 23); „Ova knjiga svojim sadržajem treba biti jedan primjer, koji će, nadamo se, potaknuti ljude na izgrađivanje svijesti o svojoj vrijednosti i o vrijednosti vlastite zajednice (...). Kako je knjiga velikim dijelom autorska interpretacija i rezultat autorskog izbora (...) smatrat ćemo da je publikacija postigla cilj ako čitatelj, zahvaljujući knjizi *Obiteljska dužijanica*, stekne makar predodžbu o vrijednosti i važnosti nacionalnog identiteta“ (str. 24).

Središnji dio knjige čine dijelovi *Obiteljska dužijanica i njezini korelati* (str. 27-54, s glavama *Suodnosni pojmovi u obiteljskoj dužijanci*, *Ekstenzivni uvjeti proizvodnje žita*, *Žetva – ris i žeteoci – risari te Bog s čovjekom u obiteljskoj dužijanci*) i *Obiteljska dužijanica* (str. 55-70, glave: *Priprava žetelaca za svetkovinu dužijance*, *Žeteoci dolaze na salaš*, *Početak obiteljske dužijance* i *Prirodan svršetak obiteljske dužijance*), dok su završni autorski dijelovi naslovljeni *Obiteljska je dužijanica zahvalnost, zajedništvo, ponos* (str. 71-76) te *Kompendij obiteljske dužijance* (str. 77-90). Na ovim stranicama autor navodi različite